

Войтович П.П.

Національний університет «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УНІВЕРСАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Стаття присвячена висвітленню специфіки міжнародних та національних механізмів забезпечення і захисту інформаційних прав людини. В роботі розглядаються міжнародні стандарти, юрисдикційні та неюрисдикційні форми захисту, а також специфіка їх інтеграції у національне законодавство різних країн. Особлива увага приділяється впливу глобалізації та технологічного розвитку на інформаційні права, що викликає необхідність постійного оновлення організаційно-правових рамок для їх захисту. На основі аналізу останніх досліджень автор висвітлює критичну роль міжнародних організацій та державних інститутів у формуванні ефективної системи захисту інформаційних прав на всіх рівнях. У висновках пропонуються шляхи оптимізації існуючих механізмів захисту та забезпечення, що підкреслює необхідність міжнародної співпраці та адаптації до сучасних викликів.

Стаття також підкреслює важливість правильного розуміння та формулювання міжнародних і національних організаційно-правових норм, які регулюють інформаційні права. Ретельний аналіз доктринальних джерел і сучасних публікацій демонструє варіативність підходів до захисту цих прав, особливо в контексті технологічних умов, що швидко змінюються, і політичного ландшафту. Визначення ефективних процедур забезпечення і захисту інформаційних прав стає ключовим елементом у підтримці фундаментальних людських свобод та справедливості на глобальному рівні. Робота закликає до міждисциплінарного діалогу та співробітництва науковців та практиків з публічного управління для розробки збалансованих, справедливих та доступних механізмів захисту інформаційних прав у міжнародному правопорядку.

Стаття висвітлює значущість універсального підходу до вирішення питань інформаційних прав на різних рівнях – від національних до глобальних. Подальше дослідження в цій сфері має стати фундаментом для створення стійких та ефективних правових інструментів, які зможуть адаптуватися до нових викликів і змін у глобальному інформаційному просторі. Це сприятиме захисту прав людини, зміцненню демократичних інститутів та підвищенню загальної правової гарантії в міжнародному вимірі.

Ключові слова: інформаційні права людини, міжнародні стандарти, захист прав людини, міжнародне право, національне законодавство, міжнародні організації, організаційно-правовий механізм, глобалізація та технології, юрисдикційні та неюрисдикційні форми захисту, взаємодія міжнародних і національних правових систем.

Постановка проблеми. Проблема, яку розглядає стаття, полягає у розумінні та аналізі механізмів забезпечення та захисту інформаційних прав людини на міжнародному рівні. Ця проблематика актуальна через глобалізацію та процеси, що постійно змінюються через неї, розвиток технологій та збільшення кількості міжнародних взаємодій, які впливають на права та свободи особистості. Наразі існує багато різних форм захисту інформаційних прав, які передбачають як юрисдикційні, так і неюрисдикційні способи їх реалізації, а також необхідність узгодження міжнародних і національних механізмів захисту.

Значення цієї проблематики виявляється в пошуку ефективних шляхів інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство, що дозволило б вирішити питання порушення інформаційних прав людини більш комплексно та ефективно. Адже саме на рівні міжнародного співробітництва та взаємодії формується організаційно-правова база, яка може забезпечити надійний захист інформаційних прав та висвітлити роль публічного управління в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових досліджень у сфері інформаційних прав вказує на значний внесок таких авторів,

як І.Л. Бачило, Н.М. Драгомирецька, І.М. Забара, В.В. Мицик, О.В. Задорожній, Т.І. Пахомова, П.М. Рабінович, К.С. Шахбазян та ін. У їх працях увагу приділено аналізу правових норм, які захищають основоположні свободи на міжнародному рівні, аналізу ролі міжнародних організацій у процесі моніторингу та забезпечення дотримання цих прав, міжнародним стандартам та їх імплементації у національне право, а також іншим важливим теоретичним і практичним питанням захисту інформаційних прав. Праці цих та багатьох інших вчених демонструють необхідність подальшого розвитку державно-правових та міжнародно-правових рамок для захисту інформаційних прав та важливість створення ефективних механізмів їх реалізації та захисту на різних рівнях.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення міжнародних і національних механізмів забезпечення і захисту інформаційних прав людини, а також розкриття змісту існуючих міжнародних стандартів та дослідження їх інтеграції у національне право різних країн, а також розгляд практичних аспектів реалізації цих прав на міжнародному та регіональному рівнях в публічному управлінні. Основна увага приділяється вивченню організаційно-правових механізмів, які використовуються для захисту інформаційних прав в умовах глобалізації, технологічного прогресу та збільшення обсягу міжнародних інформаційних потоків.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний контроль за дотриманням прав людини стає найважливішим юридичним інструментом, здатним не тільки вирішувати питання, пов'язані із захистом прав і свобод конкретних індивідів, груп осіб, але й сприяти вдосконаленню законодавства і правозастосовній практиці держав відповідно до міжнародних стандартів.

Для повноцінного забезпечення реалізації і захисту інформаційних прав людини в системі міжнародного права (як і в системі національного права) створений окремий механізм, що складається із гарантій цих прав і засобів їх захисту.

При цьому для визначення прав і обов'язків держав і індивідів в рамках міжнародно-правових актів, що встановлюють стандарти основних прав і свобод людини і гарантії їх захисту, необхідним є чітке формулювання термінологічних особливостей «забезпечення» і «захисту» прав і свобод людини. У цьому сенсі матеріальні (міжнародні договірні і звичаєві) норми міжнародного права, що визначають зміст прав людини, належать до «механізму забезпечення прав людини», тоді як

акти, що регулюють діяльність органів міжнародних правозахисних організацій та норми договірного міжнародного права зі створення і діяльності конвенційних органів, які називають «органами з контролю за дотриманням договорів», або «договірними органами», що відповідають за охорону таких прав, належать до «захисту прав людини», надаючи власні механізми для захисту цих прав у разі порушення [1].

На національному рівні розрізняють дві основні форми захисту: юрисдикційну і неюрисдикційну [2]. Ця класифікація, якщо розглядати її стосовно інформаційних прав, заснована на положенні, що захист інформаційних прав повинен здійснюватися у відповідності з певною процедурою і за відповідними правилами. У першому випадку процедура здійснення способів захисту чітко визначена законом, наприклад, у рамках процесуального законодавства. Тут обмежуються можливості дії особи, яка звернулася за захистом порушеного права, оскільки застосування заходів захисту здійснюється державним органом. У другому випадку свобода дії правоволодільця значно ширша, але й тут існують установлені законом межі поведінки. Так, захист права на доступ до інформації може здійснюватися в юрисдикційній формі (у спеціальному, адміністративному порядку, чи, за загальним правилом, у судовому порядку) і неюрисдикційній формі (самозахист своїх прав і законних інтересів, наприклад, за допомогою спеціально розроблених авторських програм для інформаційної системи).

Міжнародні механізми захисту прав людини – це міжнародно-правові акти з прав людини, а також спеціалізовані міжнародні інструменти, організації, установи, які безпосередньо спрямовані на захист прав людини та виконання цих актів [3].

Залежно від рівня реалізації механізмів захисту прав людини розрізняються:

- універсальні механізми, які діють на рівні всього світу (наприклад, Рада з прав людини, Комітет з прав людини ООН, Верховний комісар ООН з прав людини і т.д.),
- регіональні механізми, що діють в межах певного регіону (Організація з безпеки та співробітництва у Європі, Європейський суд з прав людини тощо).

Залежно від підстав створення міжнародні органи та організації, діяльність яких спрямована на захист прав людини, поділяються на два види: – конвенційні органи, утворені на підставі міжнародних договорів, та – органи, утворені міжнародними організаціями. Специфікою діяль-

ності останніх є те, що їх рішення мають, як правило, рекомендаційний характер і забезпечуються лише авторитетом самих організацій.

Захист прав і свобод людини і громадянина, у тому числі інформаційних, є і конституційно-правовим, і міжнародно-правовим обов'язком сучасної держави, і здійснюється за допомогою системи принципів, інститутів, механізмів та процедурно-правових правил, прямо або опосередковано призначених для цих цілей.

У доктринальних джерелах відсутнє однозначне тлумачення механізму захисту прав, свобод та обов'язків людини на міжнародному і регіональному рівнях. В абсолютній більшості випадків йдеться про міжнародні системи захисту прав людини та міжнародно-правовий механізм дії міжнародного співтовариства. Щодо регіонального механізму в доктринальних джерелах найбільш часто розглядаються європейські, американські, африканські та деякі інші механізми захисту прав та свобод людини. Варто зауважити, що механізм правового регулювання призначений для нормативного регулювання і втілення різних форм реалізації правових норм, передусім правозастосування. Механізм же реалізації суб'єктивних прав – це єдність правових засобів, за допомогою яких матеріалізуються права та свободи людей [4].

Поряд із терміном «міжнародні механізми захисту прав людини» використовується і словосполучення «міжнародна система захисту прав людини». При цьому виділяють окремо міжнародний механізм захисту прав людини в рамках ООН, який досліджувався в працях С. В. Ісаковича, І. Ф. Грищенка, К. С. Забігайла, П. О. Недбайла, І. В. Ніколайка [5] та інших українських науковців, а також зарубіжних міжнародників та політиків Б. Бутроса Галі, В. В. Гаврилова, Дж. Крофорда, Дж. Хамфрі та ін.

Як вірно зауважує М. Антонович, термін «міжнародна система захисту прав людини» останнім часом досить часто використовується у міжнародній та національних правових системах, у міжнародних відносинах та міжнародній політиці. Однак повного визначення змісту поняття, що передається цим терміном, у тому числі його правових та політичних аспектів, дано не було [6].

З одного боку, міжнародна система захисту прав людини входить до системи міжнародних відносин в цілому, а з іншого, – до системи міжнародного права, утворюючи одну з його галузей.

Більшість науковців, які займаються проблемами міжнародної системи захисту прав людини,

просто констатує наявність такої системи, не вдаючись до аналізу поняття, що передається цим терміном. Те, що міжнародна система захисту прав людини є власне «системою», не викликає сумніву, адже це складний, багатоплановий, «об'ємний» організм, який містить низку різноманітних компонентів. До недавнього часу для позначення поняття, що аналізується, вживалися терміни «міжнародне співробітництво держав у сфері прав людини», «міжнародне регулювання прав людини» [7], «система ООН у сфері прав людини», «міжнародне право прав людини» тощо.

За визначенням В. Н. Денисова та В. І. Євінтова міжнародно-правова система захисту прав людини (що розповсюджується і на захист інформаційних прав) складається з «норм-принципів, що захищають підвалини галузі, конкретних норм матеріального міжнародного права, в яких містяться стандарти прав людини, процесуальних норм галузі прав людини (вони набувають дедалі більшого значення, тому що відповідають на питання, як діяти, щоб захистити права людини), а також створених міжнародних правових механізмів дії міжнародного співтовариства держав щодо оборони людських прав» [8].

Таким чином, механізм міжнародного захисту інформаційних прав людини слід розглядати як систему міжнародних органів та організацій, які діють з метою здійснення міжнародних стандартів інформаційних прав і свобод людини або їхнього відновлення в разі порушення. Міжнародний механізм реалізації прав та свобод є ширшим за механізм захисту таких прав і повинен містити систему міжнародних стандартів, імплементацію їх в національне право, гарантування їх з боку міжнародних і регіональних форумів, охорону, захист від будь-яких посягань з боку держави і інших суб'єктів та відновлення порушених прав та свобод.

Міжнародно-правовий захист інформаційних прав людини – це сукупність принципів і норм міжнародного права, які складають специфічну галузь цієї системи права і регулюють дії його суб'єктів з приводу захисту, охорони та забезпечення інформаційних прав людини.

Механізм захисту прав, свобод та обов'язків на міжнародному та регіональному рівнях містить такі структурні елементи: а) міжнародні і регіональні стандарти в галузі прав, свобод та обов'язків; б) імплементація (втілення) аналізованих міжнародних і регіональних стандартів в національне право; в) міжнародні і регіональні форуми прав та свобод людини; г) забезпечення

цими форумами міжнародних і регіональних стандартів прав, свобод та обов'язків людини [4, С. 211]. Також міжнародними і регіональними форумами використовується нагляд. Серед наглядових процедур виокремлюють: – процедури звітування, – механізми державних скарг, – механізми індивідуальних скарг та інше.

З метою захисту і відновлення загальноновизнаних прав та свобод міжнародні і регіональні форуми здійснюють впровадження стандартів свобод людини шляхом сприяння, заохочення та допомоги в цій галузі, а також шляхом реакції на порушення свободи людини та використання інтегративних підходів щодо вирішення проблеми [4, С. 220].

За своєю природою усі засоби міжнародного захисту інформаційних прав людини, як прав людини загалом, здатні ефективно функціонувати як додаткові по відношенню до національних гарантій захисту прав людини, вони не можуть самостійно існувати, незалежно від локальних засобів. Безглуздом є створення на міжнародному рівні стандартів прав людини, не піклуючись про їх реалізацію в межах національного правопорядку держав. Міжнародне та регіональне регулювання і контроль за порушенням прав людини, які проводяться договірними органами, в першу чергу повинні бути спрямовані на покращення ефективності внутрішньодержавного виконання.

Звісно, центральною організацією в системі захисту інформаційних прав людини є ООН, у Статуті якої (ст. ст. 1, 55, 56) передбачений обов'язок Організації Об'єднаних Націй сприяти загальній повазі і дотриманню прав людини. Зокрема, в ч. 3 ст. 1 Статуту мова йде про міжнародне співробітництво, спрямоване на сприяння і розвиток поваги до прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії.

На національному рівні виконання інформаційних прав людини може бути повною мірою забезпечене судовими органами, як це і передбачено ст. 55 Конституції України. Для реалізації цих прав достатньо застосування виключно правових механізмів: правильного застосування судами конституційних норм та відповідного галузевого законодавства, прийняття судового рішення та його виконання [9]. Між тим, незважаючи на те, що судовий захист визначено Конституцією як самодостатній механізм забезпечення прав і свобод людини, він є лише одним із елементів системи забезпечення цих прав.

Також захисту інформаційних прав має сприяти діяльність органів виконавчої влади і місце-

вого самоврядування. Повсякденна діяльність цих органів має створювати відповідні умови для реалізації громадянами інформаційних прав.

В цілому розвиток міжнародних органів, покликаних сприяти дотриманню прав і свобод людини, і доступ індивідів до цих органів, свідчать про те, що індивід дедалі тісніше починає безпосередньо торкатися міжнародного права [6], у тому числі і щодо захисту інформаційних прав.

Достатньо багато в напрямку розширення інформаційних прав людини було зроблено такими міжнародними організаціями, як ООН і ЮНЕСКО. Так, ще в 1980 р. під егідою ЮНЕСКО була зроблена «Доповідь Макбрайда», у якій відмічалось, що вільне висловлювання є одним з найважливіших прав людини і констатувалось три принципи: право розповсюджувати і публікувати інформацію, право шукати і отримувати інформацію та право бути інформованим, що обумовлює визнання як життєво важливого нового права людини – права на комунікацію [10].

Практично з першого дня своєї роботи Організація Об'єднаних Націй приділяла значну увагу свободі слова. У 1946 р. на своїй першій сесії Генеральна Асамблея ООН одностайно схвалила резолюцію про свободу інформації, в якій говорилося: «Свобода інформації є основоположним правом людини і критерієм усіх інших свобод, на яких ґрунтується Організація Об'єднаних Націй». Свобода інформації описується в ній як «право збирати, передавати і публікувати новини в будь-якому місці і в будь-який час без обмежень». Це право розглядалося як свобода засобів інформації безперешкодно займатися своєю справою, незважаючи на кордони.

У сфері захисту інформаційних прав людини здійснюють діяльність Рада з прав людини (стежить за дотриманням Міжнародного пакту про громадянські і політичні права), Комісія з прав людини (особливо щодо систематичних порушень), Робоча група ООН з безпідставного затримання (щодо затримання журналістів), Комітет ЮНЕСКО з конвенцій і рекомендацій.

Відстеження дотримання державами-учасниками їхніх міжнародних зобов'язань з прав людини та реагування на порушення здійснюється в рамках спеціальних процедур Ради з прав людини. Ці механізми допускають діяльність робочих груп або експертів, які зосереджують свою увагу або на одній державі, або на будь-якій правозахисній тематиці. Одним з таких механізмів є існування поста Спеціального Доповідача ООН з питань свободи слова та вираження переконань.

Посада Спеціального Доповідача з питань свободи слова та вираження переконань була створена Комітетом з прав людини ООН в 1993 р. Спеціальний доповідач ООН з питань свободи слова, «сприяння та захисту права на свободу переконань і самовираження» уповноважений Радою з прав людини збирати всю відповідну інформацію, звідки б вона не виходила, про дискримінацію, погрози або використання насильства і психічного тиску, включаючи переслідування та залякування, спрямовані проти осіб (включаючи «професіоналів в області інформації»), що прагнуть скористатися або сприяти здійсненню права на свободу самовираження та переконань, як вони визначені у Всесвітній Декларації і, там, де це можливо, Міжнародному пакті.

У процесі адаптації міжнародних стандартів інформаційних прав до національних правових систем виникає низка викликів, зокрема, забезпечення сумісності міжнародних норм із внутрішнім законодавством країн. Це вимагає не тільки правового узгодження, але й суттєвої роботи у сфері освіти та підвищення обізнаності правоохоронних та інших юридичних органів, а також громадськості. Відповідно до цього, міжнародні організації та державні інститути мають зосередити зусилля на розробці спільних програм навчання та обміну досвідом, що дозволить ефективно імплементувати міжнародні правила і стандарти у національні правові системи.

Також важливим аспектом є розвиток технологій, який постійно змінює підходи до захисту

інформаційних прав. Цифрова ера пропонує нові можливості для збору та обробки інформації, що ставить під загрозу приватність і конфіденційність особистих даних. В цьому контексті розробка міжнародних стандартів захисту даних та їх адаптація до сучасних вимог стає критично важливою. Міжнародні організації і національні законодавчі органи мають активно співпрацювати, щоб створити баланс між свободою інформації та захистом особистих даних, гарантуючи тим самим дотримання прав людини у глобальному інформаційному просторі.

Висновки. Розгляд міжнародних та національних механізмів забезпечення інформаційних прав людини підкреслює важливість інтеграції міжнародних стандартів у внутрішнє законодавство та публічне управління. Ефективне впровадження цих стандартів вимагає співпраці міжнародних організацій та національних установ, а також адаптації правових систем до сучасних викликів глобалізації та технологічного прогресу. Існуючі юрисдикційні та неюрисдикційні форми захисту інформаційних прав повинні бути оптимізовані для забезпечення їх дієвості та доступності на всіх рівнях – від локального до глобального. Також у статті підкреслюється нагальна потреба в розвитку єдиних міжнародних нормативних актів, що регулюють інформаційні права, для гарантування поваги до основних людських прав у багатоплановій і швидкозмінній інформаційній добі та розробці ефективної стратегії публічного управління в цієї сфері.

Список літератури:

1. Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту: підручник для ВУЗів. Київ: Видавничий дім "Промінь", 2010. 722 с. С. 63.
2. Кохановська О.В. Форми захисту інформаційних прав у доктрині і законодавстві України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. № 3 (53). С. 70–77.
3. Трояновський О.В., Чайковський Ю.В., Якубовська Н.О. Міжнародне право: екзаменаційний довідник. Одеса: Фенікс, 2010. 246 с. С. 90.
4. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 336 с. С. 218.
5. Ісакович С. Механізм діяльності ООН щодо захисту прав людини. Український часопис прав людини. 1994. № 1. С. 23–28.
6. Антонович М.В. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: Теорія і практика. Київ, 2007.
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Посібник. Київ, 1994. С. 9.
8. Денисов В., Євєтов В. Міжнародна система захисту прав людини – новий етап розвитку. Права людини в Україні: Щорічник 1994. Київ: Укр. Правн. Фундація, 1996. С. 16.
9. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник. Харків: БУРУН і К, 2011. С. 74.
10. Зернецька О. Глобальна комунікаційна політика і демократичний розвиток. Дослідження світової політики. Вип. 9. Київ, 2000. С. 3.

Voitovych P.P. THE ROLE OF PUBLIC ADMINISTRATION IN ENSURING UNIVERSAL PROTECTION OF INFORMATIONAL RIGHTS OF CITIZENS

The article is devoted to highlighting the specifics of international and national mechanisms for ensuring and protecting human informational rights. The work examines international standards, jurisdictional and nonjurisdictional forms of protection, as well as the specifics of their integration into the national legislation of different countries. Special attention is paid to the impact of globalization and technological development on informational rights, which makes necessary the constant updating of the organizational and legal framework for their protection. Based on the analysis of the latest research, the author highlights the critical role of international organizations and state institutions in the formation of an effective system of informational rights protection at all levels. The conclusions suggest ways to optimize the existing mechanisms of protection and provision, which underlines the need for international cooperation and adaptation to modern challenges.

The article also emphasizes the importance of the correct understanding and formulation of international and national organizational norms that regulate informational rights. A careful analysis of doctrinal sources and contemporary publications demonstrates the variability of approaches to the protection of these rights, especially in the context of a rapidly changing technological environment and political landscape. Defining effective procedures for ensuring and protecting informational rights becomes a key element in maintaining fundamental human freedoms and justice at the global level. The work calls for interdisciplinary dialogue and cooperation of academics and public administration practitioners to develop balanced, fair and accessible mechanisms for the protection of informational rights in the international legal order.

The article highlights the importance of a universal approach to solving informational rights issues at various levels – from national to global. Further research in this area should become the foundation for creating sustainable and effective legal instruments that can adapt to new challenges and changes in the global information space. This will contribute to the protection of human rights, the strengthening of democratic institutions and the increase of the general legal guarantee in the international dimension.

Key words: *informational rights, international standards, protection of human rights, international law, national legislation, international organizations, organizational and legal mechanisms, globalization and technologies, jurisdictional and non-jurisdictional forms of protection, interaction of international and national legal systems.*